

Абдыбекова Н.А.

**КӨНҮГҮҮЛӨР СИСТЕМАСЫ АРКЫЛУУ «ДЕНЕ ТАРБИЯ БАГЫТЫНДАГЫ
СТУДЕНТТЕРДИН КЕП ИШМЕРДҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУ**

Абдыбекова Н.А.

**ФОРМИРОВАНИЕ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ПО НАПРАВЛЕНИЮ
«ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА» ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ УПРАЖНЕНИЙ**

N.A. Abdybekova

**THE FORMATION OF SPEECH ACTIVITY OF STUDENTS IN "PHYSICAL CULTURE"
THROUGH A SYSTEM OF EXERCISES**

УДК: 378/5-373.167

Бул макалада автор студенттердин кеп ишмердигин калыптандыруунун маселелерин баяндайт жана англис тили сабагында уюштурулган көнүгүүлөр системасы берилген.

Негизги сөздөр: көнүгүүлөр системасы, изилдөө, окутуунун методикасы, кеп ишмердүүлүгү.

В данной статье автор рассматривает вопросы формирования навыков речевой деятельности студентов и организации системы упражнений на занятиях английского языка.

Ключевые слова: система упражнений, исследование, методика обучения, речевая деятельность.

In this article author explains about the problem of formation student's speech activity through system of exercises at the english lesson.

Key words: system of exercises, research, method of teaching, speech activity.

Биздин изилдөөбүздө студенттердин англис тилинде кеп ишмердүүлүгүн өстүрүүнүн жана калыптандыруунун жолдору жана технологиялары жана сүйлөө кебин калыптандыруунун жана сөз байлыгын өстүрүүнүн эффективдүү жаңы методикасы, программасы, модели, көнүгүүлөр системасы жана окуу куралы каралды.

Тил – бул коммуникация, пикир алышуу максатында кызмат өтөгөн, адамдын дүйнө тууралуу бардык билимдери менен элестерин камтыган, стихиялык түрдө адам коомунда пайда болгон жана өнүгүп жаткан дискреттүү тыбыш белгилер системасы болсо, кеп-тыбыш жана жазуу формасындагы конкреттүү сүйлөө. Кеп деп сүйлөө процессин гана эмес, ошол процесстин натыйжасын да б.а., **кеп ишмердиги** да, эс жана кат аркылуу фиксацияланган, катталган кеп чыгымдарын да түшүнөбүз [1, с.255].

Ишмердиктин өзүнүн максаты, бирдиктүү мотивациясы болот... Ал субъект тарабынан бирдиктүү акт катары аңдалат. Ишмердик бири-биринен ажырап турган кыймылдардан түзүлөт. Алардын ар биринин жалпы ишмердиктин максаты ылайыкталган, аткарыла турган иретине карата аныкталган максаттары болот» [2, с.59]. Жогоруда белгилүү окумуштуу Леонтьев А.А. айткандай кеп ишмердиги ойлонууну

талап кылган психологиялык татаал процесс жана аткарыла турган иретине карата аныкталган максаттары болот. Кеп куруунун түрткүсү, себеби болгон мотивация чоң ролду ойнойт.

Кеп ишмердиги теориясында айтымдын жаралышы төрт тепкичке бөлүнөт:

1. Мотивация
2. Кеп интонациясынын (кеп оюнунун) калыптанышы,
3. Ички программалоо (ички кеп же ичинен айтылган кеп),
4. Программанын реализациясы же турмушка ашырылышы (тышкы кеп же сүйлөп айтылган кеп) [3, с. 192].

«Биз бир нерсени жөн эле айтыш үчүн сүйлөйбүз. Биз бир нерсе жөнүндө кабарлоо же кимдир бирөөгө таасир берүү үчүн, кимдир бирөөнүн көңүлүн бир нерсеге бурдуруш үчүн жана башка себептер менен сүйлөйбүз. Башкача айтканда, кептин мотиви накта кеп ишмердиги чөйрөсүндө эмес, андан жогору турган-коммуникативдик чөйрөдө жатат» [4 с. 59].

«Сүйлөө кебин калыптандыруунун жана кеп ишмердүүлүгүн өстүрүүнүн жана англис тилине спорттук адистиктеги студенттерди коммуникативдүү компетенцияларга үйрөтүүнүн максат-милдеттери, дидактикалык принциптери, критерийлери жана компоненттери, алардын илимий-теориялык жана методологиялык негиздерин аныктоо» аттуу милдети ишке ашырылып, спортко тиешелүү термин-түшүнүктөр илимий булактардын негизинде чечмеленди. Окуу программасында жалпы 160 саат бөлүнгөндүгү аныкталып, сүйлөө кебин калыптандырууга, студенттердин өз алдынча иштөө иштерине 80 саат бөлүнгөндүгү аныкталып, көнүгүүлөр системасы иштелип чыктык.

Сүйлөө кебин калыптандыруунун лингводидактикалык негизги дидактикалык принциптерге (жеткиликтүүлүк; жөнөкөйдөн татаалга; системалуулук жана ырааттуулук; теория менен практиканын байланышы; көрсөтмөлүүлүк) принциптери сунушталды. Спорттук адистиктеги студенттерди коммуникативдүү компетенцияларга үйрөтүүнүн тил менен ой жүгүртүүнүн биримдигине, студенттердин оозеки жана жазуу иштерине, кеп ишмердүүлүгүнө жана эн

башкысы текст менен иштөөдө: коммуникативдик кеп ишмердүүлүктөрүн өнүктүрүү; дүйнөнү таанып билүүчүлүк; кептик кырдаалдарга жана текстке багыт алуу; тилдик жана кептик; эстетикалык жана чыгармачылык; предмет аралык байланыш же интеграциялап окутуу; педагогикалык кызматташтык; социомаданияттаануучулук жана практикалык принциптери англис тили сабагында колдонулуп окутулду.

Спорттук адистиктердеги студенттердин англис тилинде сүйлөө кебин калыптандыруунун лингводидактикалык негиздери, окутуунун дидактикалык принциптери, критерийлери кеп ишмердүүлүгүнүн илимий-теориялык жана методологиялык негиздерин ачат.

Педагогика илиминде билим берүүнүн мазмунун түзүүгө тиешелүү болгон теориялык жана практикалык жактан иштелип чыккан өз алдынча принциптер бар жана алар кеп ишмердүүлүгүнүн илимий-теориялык жана методологиялык негиздерин ачат. Алардын негизгилерине төмөнкүлөр кирет:

1. Гумандуулук принциби – ар бир адамдын эркин өсүп жетилишине шарт түзүп берүү.

2. Илимий принциби – акыркы илимий жетишкендиктерди билим берүүдө өз убагында колдоно билүү.

3. Ыраттуулук принциби – билим берүүнүн мазмунуна кирген предметтердин баары бири-бири менен тыгыз байланышта болуп, бири-бирин толуктап, жөнөкөйүрөөк предмет татаалыраагына негиз болуп бериши зарыл.

4. Тарыхый принциби – билим берүүнүн мазмунуна кирген предметтердин тарыхый өнүгүшүн

мектептин программасына киргизүүгө негизделет.

5. Системалаштыруу принциби – билим берүүнүн мазмунуна кирген предметтердин бир системада берилиши, аларды окутууда байланыштыра билүү.

6. Турмуш менен байланыштыруу принциби – алынган билимдин турмушта керекке жарашы жана ал билимдин тууралыгынын турмушта такталышы.

7. Ар бир окуучунун жеке өзгөчөлүгүн жана жаш өзгөчөлүгүн эске алуу принциби – билим берүүнүн мазмунун түзүүдө окуучулардын жашына, алардын билим деңгээлине, жеке айырмачылыктарына көңүл буруу.

8. Жеткиликтүүлүк принциби – бул принцип окуу пландарын, программаларын жеткиликтүү түзүүгө жана окуу китептерде билимди жеткизе берүүгө негизделет.

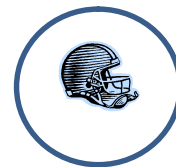
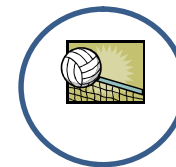
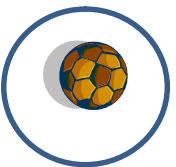
Биздин изилдөөбүзгө ылайык эксперимент жүргүзүүгө арналган кеп ишмердүүлүгүнүн түрлөрү окуу, жазуу, сүйлөө, угуу боюнча көнүгүүлөр системасы дене тарбия багытындагы студенттердин оозеки кебин өстүрүүгө арналган окуу куралында берилген. Андан сырткары бул көнүгүүлөр натыйжалуу деп табылды. Көнүгүүлөр системасы дене тарбия багытындагы студенттерди жазуу иштерин туура жазууга, ойлонууга, картиналар менен иштөөгө жана оозеки суроо берүүгө көнүктүрөт. Группа менен жана өз алдынча иштөөгө студенттер практика жүзүндө ишке ашырышат. Мисалы, биринчи көнүгүүнү студенттер өз алдынча аткарып, жазган ойлорун дубалдарга илишет жана өзүлөрү жазган тапшырмаларынын окшоштуктарын жана айырмачылыктарын оозеки түрдө билдиришет.

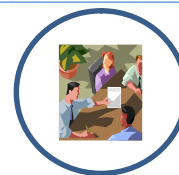
Биринчи көнүгүү. The first exercises.

TRAVELLING AROUND THE SPORT WORLD (Спорт дүйнөсүнө саякат)

A) Write a name or phrase in as many circles as you can (Предметтин аталышын же фразаны тегерекчелердин ичине жазгыла).

B) Stamp your paper to the wall and discuss each other similarities and differences (Аткарган иштериңерди дубалга илип, бири бириңердин ойлоруңарды талкуулагыла).

Экинчи көнүгүү. The second exercises.

DISCUSS THE MASS SPORT (массалык спортту талкулоо)

Make up questions, using the following words and words combinations (Төмөндөгү сөздөрдү жана сөз айкаштарын пайдаланып, суроо түзгүлө).

swim	run	jump	kick	play	train	write	to be fond of
read	skate	work	take part in	drive	show	sing	wrestle
pass	serve	fall	go	shoot	jog	dive	compete
watch	tell	participate	win	throw	move	lose	catch
How often do you ...							
in the swimming pool	the gym	in sport competitions	letters to my friends	in Olympic games	at the stadium	the ball	football match
in the morning	a coach	master of sport	the results	sport news	the titles	sport hall	a motorbike
the 1 st grade	TV	6 times a week	the anthem	at the academy	a game	top team	world champion
amateur	a ring	favourite sport	events	athlete	a song	a goal	sunbathing

Экинчи көнүгүүдө спорт терминдерин, алдыга умтулуучу жакшы мотивациядагы сөздөрдү жана сөз айкаштарын пайдаланып, суроо түзүшөт. Сүйлөшүү учурунда кеп ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрүн колдонуп, оозеки маекти өстүрсөк болот.

Үчүнчү көнүгүү. The third exercises.

SITUATIONAL TEACHING (Кырдаалдык окутуу)

You were at the sportswear shop and lost your purse. You think another person took it. Think about your story. The other student in the group is a policewoman. Tell her exactly what happened. (Сиз спорт кийимдери саткан дүкөндөн капчыгыңызды жоготуп алдыңыз. Бир адам аны алды деп ойлоп жатасыз. Окуя жөнүндө ойлонуңуз. Групада бир студент милиция кызматкери. Окуяны так айтып бериңиз).

Илимий-теориялык жана методологиялык негиздерин аныктоодо кеп ишмердүүлүгүн калыптандыруу кептик моделдин негизги функциясын аткарат. Студенттерди кеп ишмердүүлүгүнүн түрлөрүн калыптандырууда, коммуникацияны өстүрүүдө, акыл эс, ой жүгүртүү, эс тутум негизги баарлашуунун

себеби. Ошондуктан кырдаалдык окутуу ыкмасы - эң негизги кеп ишмердүүлүгүнүн түрлөрүн калыптандырууда, кептик компетенттүүлүктүн негизинде окутуу мыкты деп табылды деп белгилегенбиз.

Төртүнчү көнүгүү. The fourth exercises.

Students sit round facing the class, with her face to the board. One student goes out front board. Teacher writes a word on the board and students must define the word or give examples of its use – without saying the actual words itself. As soon as she guesses the word the teacher writes another word up and so until a time limit. (Студенттер тегерете досканы карап отурушат. Бир студент доскага карама каршы турат. Окутуучу доскага бир сөз жазат, ал эми отурган студенттер ошол сөзгө байланыштуу сөз, сүйлөмдөрдү айтышат. Эгерде ал сөздү тапса, кайрадан башка сөз жазылат жана ченелүү убакытта гана бул тапшырма сабакты бышыктоо үчүн аткарылат). For example: SPORT HALL

Students: You train there. There is a big room. Sportsmen come every day there.

Бешинчи көнүгүү. The fifth exercises

MEETING ON THE TRAINING (Машыгуудагы жолугушуу)

Make up the dialogue, using the following sentences (Төмөндөгү таянычты колдонуп, жолугушуу диалогун

түз)

Бул көнүгүү диалогдук кепти жана коммуникативдик компетенцияны өстүрөт. Машыгуу жана спорт жөнүндө маалымат алат. Сөздөрдүн сүйлөмдөгү орду, учур чак жана өткөн чактагы суроолуу сүйлөм, do-did жардамчы этиштерин кайталоо менен өтүлгөн сабакты кайталоого, бышыктоого болот.

Алтынчы көнүгүү. The sixth exercises.

You go to foreign country to participate the World Championship. Make the dialogue. Ask something and tell about yourself. (Сиз чоочун өлкөгө дүйнөлүк чемпионатка катышуу үчүн келдиңиз дейли. Диалог түзүңүз. Өзүңүз жөнүндө айтып, бир нерсе сураңыз).

Сабак учурундагы диалог:

- Excuse me, where is the nearest supermarket? - It's not far. It's in the corner.
- Can I get by bus? - No, you can go on foot.
- Can I buy a battery to my phone? - Yes, of course.
- How much it costs? - It's about 2 dollars
- Thank you. - You are welcome.

Өзү жөнүндө айтып берүү:

Let me introduce myself. I am Alina. I'm from Kyrgyzstan. My nationality is Kyrgyz. My sport is track

and field. I train 5 times a week. I will take part in the World Championship.

Алтынчы көнүгүү дене тарбия багытындагы студенттердин билим, ыкма, билгичтерин, инсандык сапаттарын, кеп адебин, англис тилин окутуунун сапатын жаңы баскычка көтөрүүнүн зарыл шарты болуп берет. Студенттер сүйлөй турган сөзүн даярдап, фронталдык суроолорго жооп берүүгө, жүрүм-турум маданиятын калыптандырууга, этикет эрежелерин сактоого көнүгүшөт. Кепти автоматташтыруу калыптанат. Ошол эле учурда диалогту инцинировкалоо, маекти улантуу, жазуу түрүндө диалог же монолог түзүү, диалогту угуп, айтып берүү, окуу ж.б.у. сыяктуу тапшырмалар диалогдук кепти өстүрүүдө чоң роль ойнойт.

Адабияттар:

1. Русский язык: энциклопедия. - М., 1979. С. 255.
2. Леонтьев А.А. Использование текстов для обучения русскому языку иностранцев // Психоллингвистика и обучение русскому языку нерусских. - М., 1977. С.59.
3. Шанский Н.М., Резниченко И.Л., Кудряцева Т.С. и др. Что значит знать язык и владеть им. - Л.: Просвещение. 1989. С. 192.
4. Капинос В.И. Работа по развитию речи учащихся в сфере теории речевой деятельности. - Русский язык в национальной в школе, 1978, № 4 с. 59.

Рецензент: д.пед.н., профессор Манликова М.Х.